

ГЛОБАЛЬНІ ТА ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНІ ВИКЛИКИ СУЧАСНОГО СВІТУ

УДК 316.32/33-027.21

Радченко Л. М.

ТЕОРЕТИЧНЕ РОЗУМІННЯ ТА ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ГЛОБАЛІЗАЦІЯ»

У статті проаналізовано та узагальнено розуміння сутності поняття «глобалізація» від античності до сучасності. У визначенні даного поняття виділено основні підходи до розкриття його сутнісної характеристики. Проаналізовано етапи та передумови появи глобалізаційного процесу, а також розкрито основні стадії його розвитку. У статті визначено сучасні трактування поняття «глобалізація» та проаналізовано його вплив на розвиток сучасних держав.

Ключові слова: глобалізація, глобалістика, глобалізаційний процес, модернізація, політичний розвиток.

Провідною рисою сучасності є бурхлива глобалізація суспільних процесів, динамічна переструктуризація світового геополітичного простору. Глобалізаційний процес є суперечливим і багатоманітним, оскільки зачіпає всі сфери життя суспільства. Тому існує велика кількість підходів до трактування сутності даного поняття. У більшості теорій глобалізації визначається, що світ поступово і невідворотно рухається до створення єдиної світової системи з єдиним ринком фінансів, товарів, послуг тощо. Глобалізація впливає не на окремі країни, народи чи культури, а охоплює цілі континенти і цивілізації, прагне перетворити світ на одне ціле з єдиною культурою, цінностями. Проте цей процес розвивається асиметрично, з різною глибиною і швидкістю в різних країнах і регіонах, має складний характер, часто приводить до непередбачуваних і протилежних наслідків.

Дослідження глобалізації є одним із актуальних у політичній науці, оскільки характер її нового етапу ставить вимоги щодо політики забезпечення конкурентоспроможності держави, а звідси – врахування сучасних проявів інтернаціоналізації стає необхідною складовою регулятивної і управлінської діяльності. Глобалізація є загальноцивілізаційним процесом, який впливає на політичні та інші сфери людського буття. Саме слово «глобалізація» походить від англійського *global*, що означає «всесвітній»; від французького *global* – загальний, всесвітній; від латинського *globus* – куля. У сучасній політології глобалізацію визначають як якісну стадію суспільного розвитку, процес системного переходу функціонування соціуму від національного рівня до транснаціонального шляхом створення і посилення транснаціональних взаємозв'язків в усіх сферах (політичній, економічній, екологічній, соціальній, військовій тощо).

Питання про те, що є початком процесу глобалізації є дискусійним, оскільки одні науковці пов'язують його із великими географічними відкриттями і колонізацією, другі – із початком індустріалізації та поширенням ринкових відносин, впливу західної культури, демократії, державності, вестернізації, треті – із пануванням світових релігій, урбанізацією та інформатизацією тощо. Хоча на початкових етапах існування даного процесу не було визначення самого терміну «глобалізація».

Існує думка, що глобалізація як явище виникло ще в античному світі, оскільки світ за своєю сутністю є глобальним, а історія людства – всесвітньою. Про єдність людської долі та історії людства свого часу говорив Геракліт. На його думку, світ постійно і послідовно спалахує й затухає, розвивається вгору, а потім йде вниз. А от Полібій досить глобально зобразив історичний процес. Цей процес відбувався через циклічні зміни форм державного устрою: монархії – тиранії – аристократії – олігархії – демократії – охлократії [1, с. 37–52].

Антична ідея глобальної еволюції та розвитку мала переважно філософське розуміння, що передбачало, як вважав П. Тілліх, трагічне коло розвитку (генези) і занепаду,

коли поодинокий індивід в просторі і часі рухається в напрямку неминучого саморуйнування [15, с. 29].

Епоха Нового часу трансформувала глобалізаційний процес у прогресистське бачення спільної історичної долі усіх народів. Представники XVIII ст. були переконані в тому, що людство постійно і неминуче рухається до таких категорій, як справедливість, мир, добро, ідеал прогресу та ін. Ця віра в прогрес, як вважає Ж. Кондорсе, певною мірою замінила окремим індивідам віру в ірраціональні субстанції (релігію) і спонукала людей до історичних дій [9, с. 39–40].

Німецький філософ І. Кант розмірковував про всезагальну історію у всесвітньо-громадянському плані. Визначав, що між різними народами на землі існує тісне спілкування і порушення права в одному місці відчувається на всіх інших. А ідею всесвітнього громадянства вважав не безглуздою, а необхідним моментом неписаного кодексу державного і міжнародного права до публічного права людини взагалі та й до вічного миру [7, с. 83].

Про неминуче зближення освічених універсальною гуманістичною філософією європейських народів під управлінням єдиного уряду говорив К. А. де Сен-Сімон. Він писав, що індустріалізація запроваджує спільні практичні норми в європейській культурі, які відрізняються між собою.

У своїх працях Ф. Ніцше висвітлював ідеї майбутніх глобальних змін. Вважав, що «час дрібної політики минув», а нове століття принесе з собою боротьбу за панування на всій земній кулі великої політики [10, с. 332].

Вже на початку XX століття ідеї прогресивного глобального розвитку, які спонукали людей до активності протягом двох століть, змінюються ідеєю глобальної системної кризи, оскільки політичні, військові, екологічні катастрофи, які в цей час поставили людство перед загрозою тотального знищення, аж ніяк не сприяли збереженню прогресистського світосприйняття. Так, Р. Кобден, Н. Ейнджел, Дж. Брайт вважали, що вільна торгівля стимулюватиме всесвітнє економічне зростання і взаємозалежність країн, що робить неможливим виникнення конфлікту між країнами. Проте перша світова війна знищила переваги взаємозалежності країн та позитивні наслідки глобалізаційного процесу. В цей період російський філософ М. Бердяєв відмічав необхідність духовного переродження людства. Писав, що виникла потреба у вирішенні питання про світовий устрій земної кулі, про поширення культури на всю поверхню землі. Людство ж вступає в новий історичний період, який є непередбачуваним і науково не прогнозованим та руйнує всі існуючі доктрини та вчення [4, с. 117].

У 30-ті роки XX ст. процеси глобалізації посилювались. Це пов'язано із появою теорії Дж. Кейнса, яка більшою мірою робила ставку на державне регулювання економічних і соціальних процесів в країнах світу.

Важливим для появи глобалізаційних процесів є ідеї К. Ясперса. Він висловлює думку, що після другої світової війни починається світова історія як історія єдиного цілого. Відбувається трансформація історії, а всі її попередні моменти є низкою незалежних одна від одної спроб і можливостей людства. Світ замкнувся, земна куля стала єдиною, а всі важливі проблеми стали - світовими [17, с. 141].

Американський науковець Т. Парсонс визначав конкретні критерії соціальних змін, що адаптуються до мінливих умов. Він вважав, що якщо суспільства рухаються загальним еволюційним шляхом, то вони стають схожими одне на одного, в них панують універсалістські ціннісні орієнтації, абстрактні інтелектуальні стандарти, функціональна специфічність окремих елементів, раціональність та афективна нейтральність соціальної взаємодії [11, с. 53].

Термін «глобалізація» запровадили в 60-х р. XX ст. відомі дослідники М. Месарович, А. Печчеї, Е. Ласло, Д. Медоуз та ін. Так, А. Печчеї говорив про загрозу для людства глобальної небезпеки і пропонував свої стратегії виходу із ситуації. Визначав, що у другій половині XX ст. глобалізація і конкуренція досягли такого рівня, за якого соціальне і

економічне зростання країн може відбутися лише за рахунок об'єднання їхніх зусиль. Ці країни разом зможуть протистояти виникаючим кризам. Дослідник Д. Медоуз дотримувався думки, що в реальності існує ціла систему глобальних проблем, в основі яких знаходяться взаємозв'язки, які визначаються фундаментальними закономірностями суспільного розвитку. Центральним елементом стратегії вирішення глобальних проблем є розвиток всезагального міжнародного співробітництва, об'єднання зусиль всього людства.

Наприкінці 70-х років ХХ ст. капітал починає виходити з-під контролю національних урядів, сприяє відродженню у світовій економіці деструктивним і неконтрольованим національними державами проявам ринку. Транснаціональні корпорації (ТНК) з легкістю починають перетинати державні кордони і нав'язувати свою волю населенню менш розвинених країн. Американець Т. Левітт, який у 1983 році в «Гарвард бізнес Ревю» надрукував статтю про феномен злиття ринків окремих продуктів, що виробляються крупними транснаціональними корпораціями. Докладніше розробляв це поняття японець К. Оме, який розглядав світову економіку в контексті взаємного впливу трьох силових центрів: ЄС, США і Японії, а також домінування на світовій економічній арені «глобальних фірм».

Великий вклад у розвиток теорії глобалізації внесли Р. Робертсон і У. Бек. На думку Р. Робертсона, глобалізація є серією емпірично фіксованих різнорідних змін, але об'єднаних логікою перетворення світу в «єдине місце». Це означає, що характер і умови взаємодій у будь-якій точці світу можуть бути елементами єдиного процесу цих взаємодій. Світ «стискається», стає єдиними без значних бар'єрів і подрібленим соціальним простором на зони зі специфічними особливостями [надається за: 16, с. 60-62]. Тлумачить глобалізацію як історичний процес зміцнення контактів між різними частинами світу, що задає одноманітність життя народів планети.

Глобалізація, за визначенням У. Бека, означає «пізнаване на досвіді знищення кордонів щоденної діяльності в різних сферах господарювання, інформації, екології, техніки, транс культурних конфліктів і громадянського суспільства» [3, с. 42]. Так він об'єднав під терміном «глобалізація» процеси, що відбуваються у сфері політики, культури, економіки, екології і суспільно-громадській сфері. Всі вони існують поруч, але, в той же час, мають свою логіку розвитку, не копіюють одне одного і піддаються розумінню і поясненню тільки із врахуванням їх взаємозалежності.

За З. Бжезинським, глобалізація є глобальною взаємозалежністю, яка не означає і не гарантує рівного статусу або однакової безпеки всім країнам. Вона передбачає, що жодна країна не має абсолютного імунітету від наслідків науково-технічної революції, яка розширила людські можливості у застосуванні насильства і зміцнила зв'язки, що поєднують людство у єдине ціле.

У визначенні поняття «глобалізація» виділяють чотири основні підходи: перший – тлумачення її як процесу зміцнення зв'язків між віддаленими куточками планети; другий – процес поширення по всій планеті спільних для всього людства технологій, культури, ідей, ціннісних орієнтацій, способу життя, поведінки тощо; третій – виникнення спільних для світового співтовариства економічних, соціальних, політичних, військових, екологічних проблем; четвертий – процес зростання вселюдських інтересів у всіх сферах людського буття з поглибленням взаємозв'язків і взаємозалежності країн і народів [13, с. 107]. Існують, так би мовити, галузеві підходи до аналізу процесів глобалізації. Одні із них роблять акцент на економічній сфері, другі – на створенні єдиного інформаційного простору, треті – на проблемах культури, четверті – на питаннях, пов'язаних із розвитком загальносвітових стандартів в усіх галузях суспільного життя тощо.

Термін «глобалізація» також тлумачать, виходячи із двох підходів:

- стосується сутнісної характеристики та змістовного наповнення глобалізації;
- на основі хронологічної, історичної періодизації.

Українська дослідниця О. Зернецька виділяє два типи підходів до поняття «глобалізація». Перший – оптимістично-утопічний, за якого глобальні процеси в масовій

комунікації та інтеграції різних культур матимуть як наслідок розв'язання найбільших суперечностей сучасного суспільства, другий – критичний, за якого процеси глобалізації сприяють виникненню цілого ряду проблем [6, с. 47].

Австрійський дослідник М. Ватерс виділяє три етапи появи глобалізаційного процесу:

- глобалізація почалася на «зорі історії»;
- є сучасницею модернізації і капіталізму;
- явище новітньої історії, пов'язане із постіндустріалізмом і постмодернізацією [8, с. 141].

Іншу періодизацію запропонував дослідник М. Чешков, який виділяє три історичні стадії глобалізації:

1. етап локально-регіональної глобалізації (епоха осьового часу);
2. етап світової глобальності, що бере свій початок з XVI ст. і досягає свого піку у XX ст.;
3. етап планетарної або загальнолюдської глобальності, що формується в процесі інформаційної революції [надається за: 8, с. 141].

У сучасній науці існує багато інших визначень поняття глобалізація:

- глобалізація передбачає те, що політична, соціальна і економічна діяльність стає всесвітньою за своїми наслідками (Д. Гелд);
- вона є постійним історичним процесом, що розвивається; виступає процесом гомогенізації та універсалізації світу (Б. Баді);
- втягування більшої частини людства в єдину систему фінансово-економічних, суспільно-політичних і культурних зв'язків на основі найсучасніших засобів інформатики і телекомунікацій (О. Вебер);
- процес універсалізації, становлення єдиних для всієї планети структур, зв'язків і відносин у різних сферах суспільного життя (О. Чумаков);
- цільова функція історичного процесу, що розглядається як розвиток соціальної системи, спрямований на досягнення її максимальної цілісності (Е. Азроянц);
- процес перетворення регіональних соціально-економічних систем, які вже досягли високого ступеня взаємозалежності, інтегрувалися в єдину світову систему, що розвивається на основі відносно-уніфікованих закономірностей (В. Іноземцев);
- процес, який створює транснаціональні зв'язки і простори, а також водночас надає нового значення локальним культурам (І. Петров);
- етап розвитку соціальної реальності, який бере свій початок наприкінці XX ст. і характеризується виникненням нових структур загальносвітового масштабу, які визначають появу функціональних відносин між різними соціальними системами і окремими людьми (Л. Воробйова);
- становлення і гармонізацію багатомірного і багаторівневого світу, який взаємопов'язаний в одних вимірах і гетерогенний в інших (С. Удовік);
- тривалий процес інтеграції національних держав з метою розв'язання глобальних проблем, завдяки якому досягнення, рішення і діяльність людей в одній частині земної кулі справляють значний вплив на окремих людей і їхні спільноти в усіх частинах світу (М. Дмитренко);
- поширення процесів, практик і структур у просторі, особливо в національному просторі, до глобальних масштабів (К. Ейк);
- тенденція економічного, соціального, політичного і культурного розвитку, яка виникає на перетині таких процесів як «американізація», контрколонізація, екологізація, космізація та інформатизація (Л. Сморгунов) [2, с. 140].

Глобалізація є новою стадією суспільного розвитку, новітньою якістю соціальних зв'язків та суспільних процесів, вона охоплює глибинні трансформації, які відбуваються в різноманітних сферах життя суспільства. Глобалізація стає постійно діючим чинником і домінантою внутрішньо і міжнародного суспільно-політичного життя. Глобалізаційний процес впливає на розвиток будь-якої держави. Це відбувається через поширення інвестицій

у сфері технологій і менеджменту, активного обміну послугами, інвестиціями, товарами тощо і, таким чином, сприяє ефективному функціонуванню національних економік. Так як процес глобалізації розповсюджується нерівномірно, то це посилює диспропорційність та асинхронність розвитку країн та регіонів.

Об'єктивний аналіз глобалізації вимагає проведення детального дослідження її сутнісних характеристик, представлених різними підходами і концепціями, а також проявів у всієї сфері життя суспільства, адже її наскрізний характер формує нову світову і суспільну реальність. Вона вимагає від соціальних спільнот переорієнтації, перегляду і зміни ціннісних детермінант, суспільних орієнтирів, цілей і способів їх досягнення, переосмислення і усвідомлення себе і свого місця у складному світі.

Використана література:

1. Актуальные вопросы глобализации. «Круглый стол» [Текст] // МЭ и МО, 1999. — № 4. — С. 37–52.
2. Бебик В. М., Шергин С. О., Дегтерьева Л. О. Сучасна глобалістика: провідні концепції і модерна практика [Текст]: Монографія / В. М. Бебик, С. О. Шергин. — К.: Ун-т «Україна», 2006. — 140 с.
3. Бек У. Общество риска: На пути к другому модерну [Текст] / У. Бек. — М., 2000. — 384 с.
4. Бердяев Н. А. Судьба России. Опыт по психологии войны и национальности [Текст] / Н. А. Бердяев. — М.: Мысль, 1990. — 346 с.
5. Дмитренко М. А. Політична система України: розвиток в умовах глобалізації та інформаційної революції [Текст] / М. А. Дмитренко; НПУ імені М. П. Драгоманова, Ін-т оператив. діяльн. та держ. безпеки. — К.: Знання України, 2008. — 544 с.
6. Зернецька О. Глобальний розвиток системи масової комунікації і міжнародних відносин [Текст] / О. Зернецька. — К.: Освіта, 1999. — 351 с.
7. Кант И. Сочинения: В 4-х т. : На нем. и рус. яз. Т. 1 [Текст] / И. Кант. — М.: Изд. Фирма АО «Ками», 1991. — 585 с.
8. Карчевська О. В. Теоретико-концептуальні засади процесу глобалізації [Текст] / О. В. Карчевська // Політика і духовність в умовах глобальних викликів. Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 22. [Відп. ред. О. В. Бабкіна]. — К.: Видавництво Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, 2014. Спецвипуск. — С. 137–143.
9. Кондорсе Ж. А. Эскиз исторической картины прогресса человеческого разума // Философия истории: Антология [Текст] / Ж.А. Кондорсе. — М., 1994.
10. Ницше Ф. Сочинения: в 2-х т. Т.2 [Текст] / Ф. Ницше; пер. с нем. — М.: Мысль, 1990. — 830 с.
11. Парсонс Т. Система современных обществ [Текст] / Т. Парсонс; пер. с англ. М. С. Ковалевой. — М.: Аспект Пресс, 1998. — 270 с.
12. Політологічний енциклопедичний словник [Текст] / Упорядник В.П.Горбатенко; За ред. Ю. С.Шемшученка, В. Д.Бабкіна, В. П.Горбатенка. — 2-е вид., доп. і перероб. — К.: Генеза, 2004. — 163 с.
13. Постол О. Посткласичні іделогічні трансформації: монографія [Текст] / О. Постол. — К.: ВЦ «Академія», 2015. — 288 с.
14. Розлуцька А. Глобалізація та ризики втрати національної ідентичності [Текст] / А. Розлуцька // Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін. Збірник наукових праць Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 22. [Відп. ред. О. В. Бабкіна]. — К.: Видавництво Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, 2010. — Випуск 4. — С. 104–110.
15. Тиллих П. История и Царство Божие [Текст] // Философия истории: Антология / П. Тиллих. — М., 1994.

16. Юськів Б.М. Глобалізація і трудова міграція в Європі [Текст]: монографія / Б. М. Юськів. – Рівне: видавець О.М. Зень, 2009. – 479 с.
17. Ясперс К. Смысл и назначение истории [Текст] / К. Ясперс; Пер. с нем. – М.: Политиздат, 1991. – 527 с.

Радченко Л. М. Теоретическое понимание и основные подходы к определению понятия «глобализация»

В статье проанализированы и обобщены понимание сущности понятия «глобализация» от античности до современности. В определении данного понятия выделены основные подходы к раскрытию его сущностной характеристики. Проанализированы этапы и предпосылки появления глобализационного процесса, а также раскрыты основные стадии его развития. В статье определены современные трактовки понятия «глобализация» и проанализированы его влияние на развитие современных государств.

Ключевые слова: глобализация, глобалистика, глобализационный процесс, модернизация, политическое развитие.

Radchenko L. Theoretical Understanding and the Main Approaches to the Definition of «Globalization»

The article analyzes and summarizes the understanding of the essence of the concept of «globalization» from antiquity to the present. The definition of this concept highlights the main approaches to the disclosure of its essential characteristics. Stages and prerequisites globalization process and revealed the main stages of its development. In the article the modern interpretation of the term «globalization» and analyzes its influence on the development of modern states.

Keywords: globalization, globalism, globalization, modernization and political development.

УДК 327.7 + 341.215.2

Тараненко Г. Г.

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ПЕРСПЕКТИВИ УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

У статті розглянуто відносини України та Європейського Союзу на сучасному етапі. Проаналізовано нинішній стан інтеграції до європейських структур та вироблення спільних цінностей у рамках країн-членів Європейського Союзу. Визначено, що сучасному етапі існують певні переешкоди для подальших євроінтеграційних прагнень України. Втім, багато буде залежати від ефективного виконання вимог Європейського Союзу та дотримання нашою державою взятих на себе зобов'язань. На основі проведеного аналізу можна зробити висновок, що поглиблення інтеграції можливе за умови чіткого дотримання вимог до проведення необхідних реформ та відповідності стандартам.

Ключові слова: європейська інтеграція, Європейський Союз (ЄС), громадянське суспільство, неурядові організації (НУО), Європейська політика сусідства (ЄПС), Асоціація Україна-ЄС, громадський моніторинг, нові транснаціональні актори, *Acquis communautaire*

Вступ до Європейського Союзу є одним з ключовим напрямів зовнішньої політики України. Інтеграція в європейський політичний, економічний та соціальний простір створить додаткові можливості для модернізаційного та інноваційного розвитку держави та суспільства.

Переведення політики європейської інтеграції України в якісну практичну площину передбачає реалізацію нашою державою таких завдань:

- гармонізація національного законодавства із законодавством ЄС;
- створення поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі між Україною та ЄС;
- запровадження безвізового режиму з країнами Євросоюзу [5, с. 1].